

Уус-Алдан улуунун Баатабайдаабы 5№-х «Күнчээн» оҕо саада

Мөлтөхтүк санарар оҕо санатын оонньуу нөнүө сайыннарыы.
(Эдэр төрөшпүккэ, үлэһиккэ көмө тирэх)

Оҕордо: иитээччи
Ядрихинская С.И.

Баатабай- 2023 сыл.

Мөлтөхтүк сангарар оҗо санатын оонньуу нөнгүө сайыннарыы.

Сыала:

- дьиэбэ баар боростуой маллар көмөлөрүнэн, оонньуу нөнгүө оҗо сангарар санатын сайыннарыы.

Сорук:

- тарбах бытархай былчыннарын сайыннардахха, оҗо сангарар саната сайдарыгар тирэх буоларын өйдөтүү.

Бу кэнники сылларга сатаан санарбат уонна мөлтөхтүк сангарар кырачаан ахсаана биллэрдик элбээбитэ көстөр.

Төрөппүттэр тустаах үлэһиттэртэн, ол эбэтэр неврологтартан, логопедтартан ыйытар боппуруостара: “Тоҗо мин оҗом санарбат?”, “Тоҗо мин оҗом мөлтөхтүк сангарар?”.

Туохтан буолуон сөбүй? Анал үөрэхтээхтэр быһааралларынан:

- Төрөппүт оҗотугар болҗомто уурбат, көмөлөспөт буоллабына.
- Оҗо төрөппүттэригэр (ийэ эбэтэр аҗа удьуоругар) хойут санарбыт дьон баар буоллабына, ону батыан сөп.

- Айылҗа, климат уларыһытыттан.

- Гаджет содулуттан (манна сана санарыахтаах оҗобут төрөөбүт тылын билбэккэ сылдьан араас тылынан көстөр биэриилэри көрөр, тылы буккуйар буолар) о.д.а.

Бастатан туран, биһиги төрөппүттэр өйдүөхтээхпит, ханнык да түгэннэ оҗобут хаһан? хайдах? санарара бэйэбиттэн тутулуктаабын. Бэйэтин кэмигэр санарбакка хаалбыт оҗо бэйэтэ- бэйэтигэр бүтэн хаалар. Өскөтүн кини тылын-өһүн сайыннарбатахха, оскуолаҗа киирэн үөрэнэригэр уонна саастыылаахтарын кытта алтыһарыгар улаханлык эрэйдэнэр, дьонтон тэйиччи сылдьар буолар, онон, чуолкайдык санарбат оҗону кэмигэр көрөн, 5 сааһыгар диэри көмөлөһүөхтээхпит. Төрөппүт иитээчи оҗону кэтээн көрүөхтээхтэр, биир ситимнээхтик үлэлииргэ кыһаллыахтаахтар.

Сангарар саната сөпкө сайдан иһэр оҗо:

- Оҗо балтараа сааһыттан бастакы тыллары сангаран барар «мама», «папа», «эдьий» о.д.а. «Мама ханна баарый?» -диэн ыйытыыга ыйан көрдөрөр буолуохтаах. «Оонньууру аҗал, миэстэтигэр уур»-өйдүүр, толорор.
- Оҗо икки сааһыгар икки тылы холбоон сангарар: «Мама кэллэ», «Папа барда»..
- Оҗо икки аһаарын аһыыта үс тылы холбоон сангарар буолар. Холобур: «Эдьий сок биэр», «Эһэ, эбэ кэллэ»...
- Оҗо үс сааһыгар тылын саппааһа биллэрдик элбиир. Дьону кытта кэпсэтэр, боппуруоска эппиэттиир. Хартыынанан 3-4 тыллаах кылгас кэпсээн оноруон сөп.

- 4 сааһыгар сангарар санатыгар 4-5 тыллаах боростуой ыарахан этиилэри туттар. Хоһоону түргэнник өйгө тутар, ис хоһоонун өйдүүр, кэпсиир буолаллар. Хартыынаны тэнитэн кэпсииллэр.

- Оҕо 5 сааһыгар тылы сөпкө туттан сангарар. Дьону кытта холкутук кэпсэтэр. Тылын саппааһа байар.

Тылыгар кэһилииллээх оҕо: (логопедка хаһан көрдөрөбүт)

- Оҕо биир сааһыгар сатаан сангарбат, боростуой көрдөһүүлэри толорбот буоллабына.

- Оҕо 1 саас 4 ыйыгар ханнык да түгэннэ «мама», «папа» диэн тылы туттубат буоллабына.

- Оҕо 1 саас 9 ыйыгар 6 боростуой тылы сангарбат буоллабына.

- Оҕо 2 сааһыгар этин-сиинин ыйан көрдөрбөт, дьонун көрдөһүүлэрин толорбот буоллабына: «Кухняҕа баран чааскыгын аҕал», чугас дьонун хаартыскаҕа билбэт буоллабына: «мама ханна баарый...»

- Оҕо 2 саас 6 ыйыгар икки тылы холбоон сангарбат буоллабына.

- Оҕо 3 сааһыгар кылгас хоһооннору, остуоруйаны уонна кэпсээни өйүгэр туппат буоллабына, кэпсии сатаабат буоллабына, аатын сатаан эппэт буоллабына.

- Оҕо 4 сааһыгар хартыынаны сатаан кылгас кэпсээн онорбот буоллабына, сатаан боппуруос туруорбат, боппуруоска эппиэттээбэт буоллабына.

Сангарар сананы хайдах сайыннарабыт:

- Оҕобутун кытта элбэхтик алтыһахтаахпыт..

- Оҕобутун элбэхтик хайҕыахтаахпыт.

- Оҕобутун кытта бииргэ оонньоохтаахпыт.

- Сотору кэминэн санарыа - тулуурдаах буолуохтаахпыт, бииргэ буолуохтаахпыт.

- Оҕобутун детсадка илдьэн аҕалан иһэн, прогулкаҕа, айылҕаҕа сылдьан, оонньоур площадкаларга сылдьан, ас астыы сылдьан куруук кэпсэтэ сылдьахтаахпыт.

- Оҕобут биир саастыылаахтарын кытта алтыһынарарыахтаахпыт.

- Тарбах бытархай былчыннарын сайыннараар оонньоулары оонньоуохтаахпыт.

- Хартыынаны көрдөрөн кэпсиэхтээхпит.

- Тылы сайыннараар, болҕомтону уонна өйгө тутар дьобуру сайыннараар оонньоулары оонньоуохтаахпыт.

- Оҕо төрөөбүт тылын биллэбинэ тирэхтээх буоларын туһугар сахалыы тылынан ыраастык сангарыахтаахпыт, сахалыы тыллаах киинэлэри, мультиктары, передачалары көрдөрүүхтээхпит. Сахалыы остуоруйалары кэпсиэхтээхпит, сахалыы тыллаах оҕо кинигэлэрин атылаһахтаахпыт.

Оџо сөбүлүүр мультиктарын сахалыы переводтаан ыллатыы, персонажтарын уруһуйдаан оноруу (бииргэ).

По полям, по полям
Красный трактор едет к нам,
У него в прицепе
Кто то песенку поет.

А ну малыш давай
Попробуй угадай
Кто же, кто же
Песенку поет?!

Хонуу устун, хонуу устун
Кыһыл тыраахтар айаннаан иһэр,
Кини пырыцыабыгар
Ким эрэ ырыа ыллыыр

Чэйин эрэ оџолор
Таайын эрэ доџоттор
Ким эрэ, ким эрэ
Ырыа ыллыырын?!

Оџо күн сирин көрөөт тута тулалыыр эйгэни кытта билсэн, үөрэтэн киирэн барар. Бу аџыйах хонуктаах оџо ийэтин санатын, кыылар (үөн-көйүүр) саналарын тута арааран киирэн барар. Оџо кыра эрдэџиттэн, олох аџыйах ыйыттан биһиги кини санарарын туһуттан көмө тирэх буолуохтаахпыт, ол туһуттан биһиги кырачаанна остуоруйаттан саџалаан кэпсэтэн киирэн барыахтаахпыт. Улааттаџын аайы сайдытыттан көрөн эбии оонһуу нөнгүө сайыннарыахтаахпыт. Кини төһө да саңарбаттар памятигар барытын хатаан иһэр эбит. Кэнники ол үөрүйэџэ таска тахсан кэлэр эбит. Саңарбат оџоџо ордук көмөлөөх оонһуу тарбах бытархай былчыннарын сайыннарар оонһуулар эбит.

Тарбах бытархай былчыннарын сайыннарар оонһуулар. Дьыэџэ туох баарынан оонһотуохха сөп:

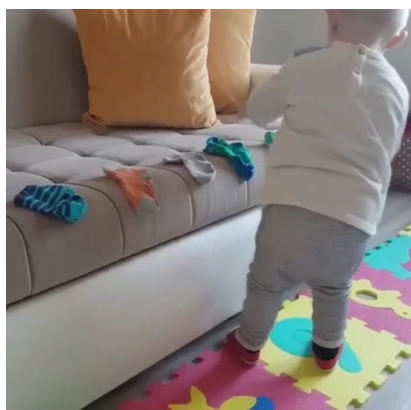
Пюре хаппабын дьүһүннэринэн көрөн сөпкө уга уонна дьүһүннэри араара үөрэнэллэр.

Тарбах төбөтүнэн рис уонна гречка крупаларын тус туһунан наардыылар.

Скрепканы сапка тиһэн цепочка онотторуу

Наскылар параларын булан сөпкө уурдара үөрэти.

Дьүһүннэринэн көрөн прищепкалары сөпкө иилэри ситиһии.

Улахан хайбагстаах макароннары сапка тистэри.

Пинцет көмөгүнэн обуруолары наардааһын.

Испийскэ атабынан араас фигуралары онотторуу.

Трубканын чэпчэки этиктэри (предметы) оборон иһиккэ уурдары.

Туттуллубат материалларынан бизиборд онорон оонньотуу.

Замок замоктуурга, тимэх тимэхтииргэ үөрэтии.

Кыптыыйынан фигуралары
кырыйтарыы.

Губканы кырыйан пинцет көмөтүнэн атын иһиккэ уурдарыы.

Саспыт оонньуурдары крупаттан көрдөөн
булуу.

Передметы хапшагын сүерэргэ, эрийэргэ үөрэтии.

Туһаныллыбыт литература:

1. Ткаченко Т.А.- Большая книга заданий и упражнений на развитие связной речи малыша, Эксмодетство, 2013.
2. Новиковская О.А.- Большой альбом по развитию речи для самых маленьких, Малыш, 2019.
3. Володина В.С.- Альбом по развитию речи, Росмэн, 2011.